

ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ

**BÜYÜK TAARRUZUN  
90. YILINDA  
ULUSLARARASI  
MİLLİ MÜCADELE VE  
ZAFER YOLU SEMPOZYUMU**



ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU  
ATATÜRK ARAŞTIRMA MERKEZİ YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

**BÜYÜK TAARRUZUN  
90. YILINDA ULUSLARARASI  
MİLLİ MÜCADELE  
VE ZAFER YOLU SEMPOZYUMU  
02-04 EKİM 2012 / UŞAK**

**THE INTERNATIONAL SYMPOSIUM ON THE  
NATIONAL STRUGGLE AND THE PATH TO THE  
VICTORY ON THE 90th ANNIVERSARY  
OF THE GREAT ASSAULT  
2-4 OCTOBER, 2012 /UŞAK**

**CİLT II**

Yayına Hazırlayan

Arzu GÜVENÇ - Murat SAYGIN

ANKARA - 2014

## AY DEDE VE KARAGÖZ MİZAH DERGİLERİNDE TÜRK KURTULUŞ SAVAŞI

Fevzi ÇAKMAK\*

### Giriş

Tarih araştırmalarında, konuyu değişik yönleriyle incelemek ve en azından o dönemde, kamuoyunun konulara bakış biçimini irdeleyebilmek açısından gülmece dergilerinin önemli bir yeri vardır. Bir konunun anlatımında; gülmece dergileri ve karikatürlerin anlatım gücünü belirtmeye bile gerek yoktur. Mizah ve karikatür, olağanüstü şartlar altına söylenemeyenleri, gülme ve düşünmeyle edimiyle harmanlayarak ortaya koyar. Düşündürücü ve eğlendirici bir yanı olduğu kadar dönemlerinin entelektüel birikimini de ortaya koyan karikatürler olayların yaşandığı dönemin, resmi belgelerin yazdığından dışında, dönemin birey ve toplum ölçekli genel havasını vermek açısından son derece önemli tarih araştırma materyalleri olarak nitelendirilebilir. Fakat Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı, gülmece dergilerinin, karikatürlerin ve kartpostalların gözüyle irdeleme çalışmaları yeterince yapılmış değildir.

Milli Mücadele boyunca Türk basını, ulusal savaş taraftarı ve karşıtı olmak üzere iki temel kategoriye ayrılmıştı. İstanbul'da çıkmakta olan çoğu gazete ve dergilerde bu ayrım kendini açıkça belli etmişti. Savaşın seyrine göre, yeri geldiğinde milli ulusal savaşa karşıt olan basının sesi son derece gür çıkarken; zafere giden yolda, savaşın sonlarına doğru ulusal savaş yanlısı basında büyük ve yoğun duygu ve heyecanlar yaşanmıştı. Bu düşünce ve duygular özlü fıkra yazılarının yanı sıra; karikatürlerde ve diğer sanat etkinliklerinde kendini bul-

\* Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, (fevzi.cakmak@deu.edu.tr)

muştı. Çalışmamızda, Milli Mücadele'ye destek çıkan *Karagöz* mizah dergisi ile karşıt olan *Ay Dede* mizah dergisinin yayınları üzerinde Milli Mücadele'nin çizgi ve karakterler üzerinde halka nasıl yansıtıldığını, sürecin nasıl izlendiğini ortaya koymaya çalışacağız. Çalışmamızda ağırlıklı olarak *Karagöz* dergisinden yararlanılmış, fakat 1922 yılı başında yayına başlayan *Ay Dede*'den konu bütünlüğü içinde yeri geldiğinde faydalanılmıştır.

Çalışmamıza konu olan dergilerden birini *Karagöz* mizah dergisi oluşturmaktadır. *Karagöz*, 10 Ağustos 1908'de yani II. Meşrutiyet'in ilanından kısa bir süre sonra yayın hayatına başlamıştır. Sahipliğini ölkemizin ilk karikatür-cülerinden biri olan Ali Fuad Bey'in yaptığı *Karagöz*, halka dönük bir mizah dergisi olarak haftada iki gün yayın hayatını sürdürmüştür. Bol karikatürlü ve olayların halkın anlayabileceği sade bir dille anlatıp yorumlandığı dergide, "Karagöz" tiplmesiyle işlenen konular Karagöz-Hacivat konuşmalarıyla verilmiştir. Ali Fuad Bey'in yönetiminde çıkan dergide, sonrasında Baha Tevfik Bey, Aka Gündüz görev alır. Mütareke dönemi başında Ali Fuad Bey'in ölümünün ardından dergi kız kardeşi Fatma Hanım'a kalmış; o da dergi yönetimini deneyimli yazar ve gazeteci Burhan Cahit (Morkaya)'ya bırakmıştır<sup>1</sup>. Dergi, haftanın iki günü, Çarşamba ve Cumartesi günleri yayınlanmıştır.

Çalışmamıza konu olan diğer dergi *Ay Dede*'dir. Refik Halit (Kara) tarafından 2 Ocak 1922 tarihinde çıkarılmaya başlanan dergi, 29x40 ebadında, dört sayfa şeklinde, siyah beyaz olarak, Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere haftada iki sayı yayınlanmıştır. Dergi, 9 Kasım 1922 tarihine kadar toplamda 90 sayı çıkmıştır. *Ay Dede*'nin mizah temelini politik hiciv oluştururken; siyasi, politik ve basın camiasının içinde bulunduğu ortam hiciv anlayışıyla ortaya konulmuştur<sup>2</sup>. Dergisinde Nakş-ı Ber-Âb (devamsız, süresiz şey) başlığı altında yazılar kaleme alan Refik Halit, Anadolu'da başlayan direniş sürecini ittihatçılıkla özdeşleşen bir çete hareketi olarak görmüş ve bu direniş hareketine

1 Erol Üyepazarcı, "Uzun Soluklu Halka Dönük Bir Mizah Gazetesi: Karagöz", 02.09.2012, [http://www.birgun.net/book\\_index.php?news\\_code=1208930543&year=2008&month=04&day=23](http://www.birgun.net/book_index.php?news_code=1208930543&year=2008&month=04&day=23)

2 Özlem Coşkuner, "Ay Dede Mizah Dergisi'nin İncelenmesi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, s. 19.

düşünce dünyasında hiç şans tanımamıştır<sup>3</sup>. Mütareke dönemi İstanbul'unda geldiği görevlerde Milli Mücadele karşıtı eylemlerde bulunmaktan geri kalmayan Refik Halit, 1922 yılında çıkardığı dergisinde bu yöndeki düşüncesini sürdürmüştür. Refik Halit Karay'ın ülkeyi terk etmesiyle birlikte *Ay Dede*, 9 Kasım 1922 tarihinde yayın hayatına son vermiştir.

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Ateşkes Antlaşmasının imzalanmasının hemen ardından, ülke genelinde işgaller başlarken; İstanbul üzerinde müttefik kuvvetlerin yoğun bir baskısı kendini hissettirir olmuştur. Mütareke dönemi olarak adlandırdığımız bu dönemde, Saray ve İstanbul Hükümetlerinin çeşitli uygulamaları rahatsızlıklara neden olacak, fakat dönemin hassasiyetleri nedeniyle olumsuzluklar, olabildiğince tarafları rahatsız etmeden, *Karagöz*'ün sütunlarına yansyacaktı. Mütareke döneminin genelinde Anadolu yanlısı yayın yapan *Karagöz*, mütarekenin ilk zamanlarında tarafsız bir yayın siyaseti izlerken; Saraya, İstanbul Hükümetlerine ve İstanbul'da yayın yapan basına yönelik üstü kapalı eleştirileri mizahı anlatımla dile getirmişti. Eleştirileri kimi zamanlar da İstanbul yönetiminin sansürüne uğramıştır.

Mütareke İstanbul'unda, devleti Birinci Dünya Savaşına sokarak ülkeyi felakete sürüklemekle suçlanan ve ateşkes sonrası liderlerinin ülkeyi terk ettiği ittihatçılığa yönelik çok güçlü bir tepki ortaya çıkmıştı. Tüm olanlardan sorumlu tutulan ittihatçılığa karşı, bilhassa yönetim kanadından gelen yoğun bir baskı söz konusuydu. Yahya Kemal bu dönem İstanbul'unda ittihatçılığa karşı oluşan duyguları şöyle tarif etmektedir; “*İttihatçının babası evladından, kardeşi biraderinden, karısı kocasından utanmaya başlamıştı*”<sup>4</sup>. İttihatçı düşünceye karşı tepki besleyen taraflar arasında yer alan ve Milli Mücadeleyi ittihatçı bir hareket olarak gören Refik Halit, dergisinin sütunlarında İttihatçı düşünceye olan nefretini çizgilere şöyle yansıtıyordu:

3 Bu konuda ayrıntılı bir çalışma için bkz: Alev Gözcü, “Refik Halit Karay'ın Düşünce Dünyasında Anadolu'daki Ulusal Direniş Hareketi ve Kuva-yı Milliye”, **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, s. 306-323.

4 Ayrıntı için bkz: Osman Akandere, “Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 16, 2006, s. 1-33.



*Karikatür 1. 23 Mart 1922 Tarihli Ay Dede*

Bahçesini zararlı otlardan ayıklamaya çalışan çiftçiye yaşlı bir amcanın öğüdü

-Oğlum, her sene ayıklamakla başa çıkılır mı? Bir ittihatçı bulup bir defa bahçeye bastır, kıyamete kadar bir tel ot bitmez.

İttihatçılığa yöneltilen suçlamaları sütunlarına taşıyan bir diğer mizah dergisi *Karagöz*, ittihatçı düşmanlığını resmederek, okuyucuya bir kaç cümle içinde şöyle yansıtmıştı:



*Karikatür 2. 29 Mart 1919 tarihli Karagöz.*

Çamaşırhanede, Karagöz, üzerlerinde taktik, ilan-ı harp, suiistimal, ihtikâr vb. yazan çamaşırları yıkıyor.

*Karagöz:* Haydi Hacivat! Çabuk koş git! On beş okka sabun, elli okka soda, yirmi sekiz okka benzin ne bulursan al getir.

*Hacivat:* Karagöz! Nafile uğraşma! Bu çamaşırların kiri azmış! Kimya fıçısına batırsan nafile, temizleyemezsin.

Mütareke İstanbul'unda hâkim olan ittihatçı karşıtlığı, 21 Aralık tarihinde Mebuslar Meclisi'nin Padişah VI. Mehmet Vahdettin tarafından kapatılmasının en önemli gerekçesini oluşturmuştu. İttihatçı önderlerin ülkeyi terk etmesine ve yönetimden ayrılmasına karşın, meclis çoğunluğunun ittihatçılardan olduğu yolundaki algıların güçlü olması ve İngilizlerin meclisin faaliyetlerinden duyduğu rahatsızlık ve padişahın yeni süreçte rahat hareket etme istek ve arzusu meclisin kapatılmasının gerekçelerini oluşturmuştu<sup>5</sup>. Yaşanan bu gelişme *Karagöz*'ün sütunlarında şöyle yer alıyordu:



*Karikatür 3. 28 Aralık 1918 Tarihli Karagöz.*

*Hacivat:* Paydos! Paydos! Al Karagöz, bunlar sana teslim!

*Karagöz:* Yürüyünüz be! Çabuk Olunuz! Haydi Gidiniz! Gittiğiniz yerlerde gördüğünüz gibi anlatınız!

5 Zeki Sanıhan, *Kurtuluş Savaşı Günlüğü*, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993, s. 69.

Meclis'in kapatılması gibi olumsuzlukları çizgilere döken dergi, bu olumsuzlukların baş sorumlusu olarak gördüğü Padişah VI. Mehmet Vahdettin'i de sütunlarına taşıyordu. Padişahın uygulamalarına üstü kapalı eleştiriler getirilirken; rahatsızlık verici uygulamalar sonrası padişahın düştüğü durumu, bir sayısının ilk sayfasına taşıdığı karikatürle şöyle tasvir etmektedir:



*Karikatür 4. 1 Ocak 1919 Tarihli Karagöz.*

*Müşteriler:* Karagöz Ağa, bu peçeler pek seyrek! Bunların daha sıkısı yok mu?

*Afacan:* Baba, bunlar galiba mebus olmalı!

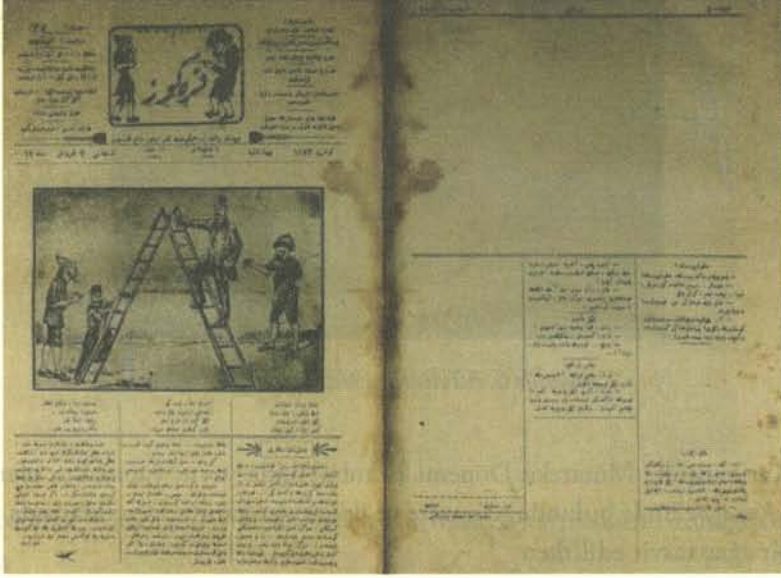
*Karagöz:* Evet oğlum, böyle olmalı. Gittikleri yerde yüzleri kızaracak. Peçe ile yüzlerini kapayacaklar.

Mütareke döneminde, İstanbul basını uygulanan sıkıyönetim ve kapatılma endişesi etrafından yayınlarına devam ederken; gazeteciler hapse atılma korkusu ile yazılar kaleme almak zorunda kalmışlardı<sup>6</sup>. *Karagöz*'ün eleştirel yönde izle-

6 Mütareke döneminde basına yönelik uygulanan yayın yasakları içinde şunlar yer almıştı: İtilafçıların askeri harekâtı üzerine yayınlar, heyecan verici ve unsurların arasını bozacak yayınlar, 'Zatı Hazreti Padişahi ile bilumum memurin-i Osmaniye ve ecnebiye aleyhinde münafi-i hümet' yayınlar, düvel-i muazzamadan biri üzerine 'tahrik amiz' yazılar, genel olarak 'münakaşat-ı şahsiye', 'şekli idare-i hükümetin tebeddülüne' dair ve devlet çıkarlarına aykırı yayınlar. Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976, s. 116.



diği yayın politikası kimi zaman derginin bazı sayılarında yazı ve karikatürlerin sansüre uğramasına neden olacaktı.



*Karikatür 5. 12 Mart 1919 tarihli Sansürlenerek Yayınlanan Karagöz.*

Sansürlenmeyen bölümde, kısa süre önce hükümet görevinden ayrılan Tevfik Paşa merdivenin bir kanadından inerken, hükümet kuran Damat Ferid merdivene çıkmaktadır.

Çeşitli zamanlarda sansüre uğrayan *Karagöz*, yayın politikasında radikal bir değişime gitmek yerine, yayın siyasetini yumuşatacak ve siyasi eleştirileri azaltacaktı. Mütareke dönemi İstanbul basını kendi içinde Milli Mücadele yanlısı ve karşıtı olarak ikiye ayrılmıştı. İleri, Tasvir-i Efkâr, Vakit, Akşam, İkdam, Tercüman-ı Hakikat, Tanin Milli Mücadele yanlısı iken; Peyam-ı Sabah, Alem-dar gazeteleri karşı tarafta yer almışlardı<sup>7</sup>. İstanbul basınının içine düştüğü bu durum, *Karagöz*'ün penceresinden okurlara şöyle yansıtılıyordu.

7. Yücel Özkaya, *Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)*, 2. bs., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007, s. 26.



*Karikatür 6. 30 Aralık 1918 Tarihli Karagöz*

Karikatürde, Mütareke Dönemi İstanbul'unda yayın yapmakta olan, arasında *Karagöz*'ünde bulunduğu gazete ve dergi isimlerinin yapraklarında yer aldığı bir ağaç tasvir edilirken

*Karagöz:* Çoğaldılar, gölge veriyorlar!

*Hacivat:* Bırak be Karagöz! Zahmet etme! Yaprak dökümü zamanı. Onlar kendi kendilerine dökülecek!

Mütareke Basını denilince ilk akla gelen isimlerden biri, Anadolu hareketinin aleyhine ortaya koyduğu düşüncelerle ün kazanan Ali Kemal'dir. Ali Kemal, Damat Ferid hükümetlerinde geldiği görevlerde ve sonrasında Peyam-ı Sabah gazetesinde her gün Milli Mücadele aleyhine yazılar kaleme almıştı. İngiliz yanlısı bir siyaset izleyen Ali Kemal, Kuvayımiliye hareketini, ittihatçılığın Anadolu'da ortaya çıkan bir tezahürü olarak nitelerken; aslında olması gerekenin, "*Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan bir devlet olarak, sesimizi çıkarmadan kaderimize razı olmak*" olarak ortaya koymuştu<sup>8</sup>. Ali Kemal'in bu yönü *Karagöz*'ün sütunlarında kendisine yer bulmuş; muhalif duruşu ve Milli Mücadele'ye olan uzak duruşu *Karagöz* okuyucularıyla şöyle paylaşmıştı:

8 Ali Kemal'in görüşleri için bakınız: Fevzi Çakmak, "Kuva-yı Milliye Hareketine Farklı Bir Bakış: Ali Kemal", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri*, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, ss. 324-338.



*Karikatür 7. 2 Ekim 1920 Tarihli Karagöz*

Bostancı başı olarak nitelendirilen Ali Kemal, karpuzlarını Karagöz'e göstererek;

*Bostancı Başı:* Gördün mü başıma geleni Karagöz Çelebi! Kavun istedim kelek oldu, karpuz diktim kabak oldu. Ne hayırsız toprakmış bu!

*Karagöz:* Bu toprak sana yaramaz babalık

Sütunlarına İstanbul basınının içine düştüğü çaresizliği yansıtan *Karagöz*, diğer yandan yeri geldiğinde Anadolu basınının izlediği yayın politikasını destekler nitelikte bir tavır almıştı. Mustafa Kemal Paşa tarafından, Kurtuluş Savaşı'nın önemini, yapılacak işleri, mevcut durumu millete anlatmak amacıyla, 14 Eylül 1919 tarihinde *İrade-i Milliye* ismiyle bir gazete çıkarmaya başladı. Gazetenin yayın politikası bizzat Mustafa Kemal Paşa tarafından kontrol edilirken; İstanbul'daki aydınların Kurtuluş Savaşı'nın safhalarından bilgi edinmesi amacıyla, gazete "Sivas Vilayeti Baytar Dairesi"nin kaşesi zarf olarak kullanılarak, İstanbul'a dağıtılıyordu<sup>9</sup>. Bir sayısında *İrade-i Milliye* gazetesini sütunlarına taşıyan *Karagöz*, Anadolu basınına yönelik olan olumlu bakışını şöyle yansıtmıştı:

9 Özkaya, a.g.e., s. 64.



Karikatür 8. 4 Şubat 1920 Tarihli Karagöz

Karikatürde, oturduğu masa başında elinde *İrade-i Milliye* gazetesini okuyan Karagöz tasvir edilirken;

*Hacivat*: Ne o Karagöz, dalmışsın. Sen bizim gazeteleri o kadar okumazdın.

*Karagöz*: Bizim haspaları değil, vilayet gazetelerini okuyorum, ne varsa onlarda var. İstanbul gazeteleri sade suya. Havadisın koyusu, antikası bunlarda. Oku da için açılısın. Yüreğine ümit gelsin.

Ülke içinde yabancı devletlerin işgalleri devam ederken, 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan kuvvetleri İzmir'i asker çıkarmış; düşmanla uğraşılması gereken bir dönemde, ülke içinde İstanbul ile Anadolu arasında yaşanan ayrışma, *Karagöz*'ün sütunlarına taşınmıştı. Mustafa Kemal Paşa'nın 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışıyla başlayan Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın, örgütlenme süreci olarak niteleyebileceğimiz kongreler döneminde, İstanbul'un takınımış olduğu muhalif tavır kamuoyunda rahatsızlık yaratır olmuştu. Dışarıda düşmanların yanı sıra, içerde kendi insanımızın takındığı muhalif tavrı *Karagöz* sütunlarında şöyle yansıdı:



*Karikatür 9. 23 Temmuz 1919 tarihli Karagöz.*

Bir telaş içinde, askerlerle etrafı araştıran Hacivat'a

*Karagöz:* Böyle meraklı meraklı ne arıyorsunuz? Hacivat!

*Hacivat:* Aman Karagöz, bir kaç düşmanım var, bana kötülük yapacaklar onların izlerini arıyoruz.

*Karagöz:* Yavrum sen düşmanlarını böyle dışarıda, sokakta arayacağına Bir de evin içine baksana.

1919 yılı boyunca, İstanbul basını üzerinde mevcut bulunan baskı nedeniyle, Anadolu'da yaşanan gelişmeler, çok fazla *Karagöz*'ün sütunlarında yer almazken; mevcut haberlerin de sansüre uğradığını söylebiliriz. 1920 yılına başlarken, ülke içinde en önemli gelişme 12 Ocak 1920 yılında İstanbul'da Mebusan Meclisi'nin açılmasıydı. 21 Aralık 1918 tarihinde padişah tarafından kapatılan Meclis, 1 yıl 21 gün sonra açılmıştı. Anadolu hareketinin, saraydan ve İstanbul hükümetlerinden istediği başlıca taleplerden biri Meclis'in açılmasıydı. Sivas Kongresi sonrası artan Anadolu baskısı karşısında istifa eden Damat Ferid Hükümeti yerine Ali Rıza Paşa hükümeti göreve gelmişti. Yeni hükümet, meclisin

açılması kararını almış ve ülke genelinde seçimlere gidilmişti. Ülke genelinde gerçekleşen seçimde, mebuslukların çoğunu Anadolu ve Rumeli Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti adayları kazanmıştı. Meclis'in açılışını, seçimler sonrası oluşan yeni yapısını ve geleceğini *Karagöz*'ün sütunlarına şöyle yansımıştı:



*Karikatür 10. 14 Ocak 1920 tarihli Karagöz.*

İstanbul'a gelen vekillerin Meclis'in kapısı önünden karşılanışının resmedilişi

*Hacivat:* Buyurunuz Beyler, Efendiler sefa getirdiniz, sefalar getirdiniz!

*Karagöz:* Oh Oh Maşallah! Tıpkı gidenler gibi, ne kadarda benziyorlar. Bunlar hep hısım akraba! Buraların havası ötekilere çok yaradı. İnşallah size de uğurlu gelir!

İstanbul'da toplanan Mebusan Meclisi, 28 Ocak tarihinde gizli oturumda Misak-ı Milli kararlarını onaylamıştı. Misak-ı Milli, Anadolu'da Amasya Genelgesi ile başlayan ve sonrasında Erzurum ve Sivas Kongresi kararları ile giderek güç kazanan bağımsız, egemen bir devlet kurma amacını ortaya koyan belge niteliği taşıyordu. Meclis tarafından alınan bu karar, müttefik kuvvetler tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış ve sonrasında tepki, 16 Mart 1920 tarihinde İstanbul'un işgali ile sonuçlanmıştı. İşgal sonrası Meclis kapatılırken, kimi milletvekilleri İngilizler tarafından tutuklanarak Malta'ya sürgüne gönderildi.

rilmiş; kimi milletvekilleri ise 19 Mart tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Ankara'da açılacağı duyurulan Meclis'e katılmak üzere Anadolu'ya hareket etmişti. Damat Ferid Paşa, padişah tarafından tekrar hükümeti kurmakla görevlendirilmişti. Dördüncü defa hükümet kuran Damat Ferid, Kurtuluş savaşı aleyhinde bulunduğu faaliyetleriyle, Anadolu'nun sert tepkisini üzerinde toplamıştı. Göreve geldikten sonra, geçmiş dönemdeki siyasetine devam edecekti. İstanbul'un en hareketli günlerinde, çekinmeden Damat Ferid'in hükümete gelişini sütunlarına taşıyan *Karagöz*, üstü kapalı olarak hükümete yönelik eleştirilerini ve ülkenin mevcut halini şöyle dile getirmişti:



*Karikatür 11. 7 Nisan 1920 tarihli Karagöz*

Karikatürde Damad Ferid, hasta olarak yatakta yatan Karagöz'ü ziyaret ederken,

*Inde.....: Aman Karagöz, dördüncü defadır geliyorum, seni hala yatakta görüyorum, ne uzun hastalık bu a canım.*

*Karagöz: Halimi görüyorsun ya, günden güne ıstırabım artıyor. Bari bu defa bana iyi bir şifa bulda şu hastalığı ameliyatsız, tehlikesiz atlatayım.*

23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Büyük Millet Meclisi açılmış, açılışın ertesi günü Mustafa Kemal Paşa Meclis başkanı seçilmişti. Bu gelişme ile Türk

Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenme süreci tamamlanırken, tam bağımsızlık hedefini başarıya ulaştırmak adına, silahlı savaş süreci başlayacaktı. Bu süreç içinde, iç isyanlar, düzenli ordunun kuruluşu sırasında yaşanan sıkıntılar, maddi yoksunluklar çözümlenmesi beklenen en önemli sorunlar olarak TBMM'nin önünde yer alıyordu. Anadolu'da yaşanan gelişmeler İstanbul'da milli mücadeleyi destekleyen gruplar tarafından merakla takip edilirken; Anadolu'dan gelen haberler kimi zaman karamsarlık kimi zamanda umut yaratıyordu. Diğer yandan İstanbul, işgal sonrası artan müttefik baskısıyla yaşanır bir şehir olmaktan çıkmıştı. İstanbul'un zaman içinde yaşadığı duygu geçişleri *Karagöz*'ün sütunlarına yansırken, beklentileri şöyle ortaya koymuştu:



*Karikatür 12. 1 Mayıs 1920 tarihli Karagöz*

İstanbul boğazında bir kayık gezintisine çıkan Karagöz ile Hacivat, İstanbul semalarına bakarak;

*Hacivat:* Ne acayip hava Karagöz, bir taraftan güneş çıkıyor, bir taraftan bulutlar ortalığı kaplıyor.

*Karagöz:* Bozukça bir hava, ama sıkı bir rüzgâr eserse bulutları dağıtır zannedirim. Şu güneşi doya doya bir görsek, kana kana bir ısınsak ne iyi olur.



Karamsarlığın kendisini en yoğun hissettirdiği günlerde, Milli Mücadeleye olan inancını kaybetmeyen *Karagöz*, bu inancının temelini Türk toplumunun büyüklüğüne ve hayatta kalma umudunun azaldığı şartlarda ortaya çıkan hayatta kalma özelliğine bağlıyordu. Bu inancını çizgilerine yansıtan dergi, bir sayısında bu inancını şöyle tasvir ediyordu:



*Karikatür 13. 31 Temmuz 1920 tarihli Karagöz.*

Dalları budanarak, kup kuru kalmış bir ağaca yaslanarak sigara içen Karagöz karşısında

*Hacivat:* Çok tuhafsin Karagöz, kup kuru budanmış ağaca sırt verip de keyif çatılır mı!

Baksana onun ne dalı kalmış, ne yaprağı!

*Karagöz:* Sen merak etme Hacivat! O budandıkça kuvvetlenen, kestikçe filizlenen yıllık, asırlık bir ağaçtır. Hele ben ona bir iyi bakayım da nasıl yeniden dallanıp, budaklanır, fakat bu sefer ben onu öyle bir aşıladım ki vakitsiz çiçek açıp solmayacak!

İstanbul'un işgalinin ardından, tekrar göreve gelen Damat Ferid, Milli Mücadele aleyhindeki uygulamalarını artırarak devam ettirecekti. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Milli Mücadele önderleri aleyhinde fetvalar çıkarılması ve idam kararı alınması, Ahmet Anzavur'u isyan çıkarmak suretiyle milli kuvvetleri dağıtmak göreviyle Anadolu'ya göndermek gibi uygulamalar bunlardan bazılarıydı. Fakat İstanbul Hükümetinin tüm olumsuz uygulamalarına karşın, Anadolu hareketi, TBMM'nin açılmasının ardından, ulusun tüm egemenlik erklerini kendi bünyesinde toplamıştı. İstanbul'un egemenlik alanı kısıtlanırken, artık İstanbul'un Anadolu ile bir uzlaşma haline gelmesi yolunda görüşler ortaya konulur olmaya başlamıştı. Bu durum karşısında Damat Ferid 17 Ekim 1920 tarihinde son kez hükümetten ayrılacak; ardından Tevfik Paşa hükümeti göreve gelecekti. Damat Ferid'in içine düştüğü aciz durum *Karagöz* tarafından şöyle tasvir edilmişti:



*Karikatür 14. 23 Ekim 1920 tarihli Karagöz*

Damat Ferid'in bilet almak üzere tren garına gelmesi üzerine;

*Hacivat:* Hele bu seferde gidip gelme bileti ver, vallahi yarın ahrette on parmağım yakandadır!

*Karagöz:* Hiç merak etme Hacivat, bu sefer ona öyle bir bilet kestim ki bir daha buralara uğramamak şartıyla Kaf dağına kadar yolu açık!

Milli Mücadele'nin giderek güç kazanması ve Mustafa Kemal Paşa isminin, Türk Ulusal Kurtuluş savaşı önderi olarak öne çıkması, 1920 yılı sonlarıyla bir-

likte İstanbul basını üzerinde kendini belli eder olmuştur. İncelediğimiz dönem içinde *Karagöz*'ün sütunlarında ilk kez Mustafa Kemal Paşa'yı 27 Ekim 1920 tarihinde görüyoruz. Bu durum, İstanbul basınının, Anadolu hareketinden aldığı güçle, Türklerin haklı davasını net bir şekilde ortaya koymaya başladığını göstermesi açısından dikkat çekicidir. Mustafa Kemal Paşa'nın yer aldığı çizimde (bkz: Karikatür 15), hükümeti kuran Tefvik Paşa'nın da bulunduğu bir masanın arkasında yer alan perdeyi Karagöz aralıyor ve perdenin ardından Mustafa Kemal Paşa, damat adayı nitelenmesi ile yer alıyordu. Bu tarihten sonra sık sık Mustafa Kemal'i sütunlarına taşıyan *Karagöz*, yeri geldiğinden milli mücadeleyi örgütleyen olarak gördüğü Mustafa Kemal Paşa'dan "Aşçıbaşı"<sup>10</sup>; taktik ve ustalığını ön plana çıkan bir "bیلardo ustası"<sup>11</sup>; tüm Anadolu'yu ayırık otlardan temizleyen "Paşa"<sup>12</sup>; rakibini kavrayarak yere sermekte olan bir "Güreşçi"<sup>13</sup>; Yunan Kralı'nın dişlerini söken bir "Doktor"<sup>14</sup> olarak niteleyecekti.



*Karikatür 15. 27 Ekim 1920 tarihli Karagöz*

1921 yılı ile birlikte, Milli Mücadelenin silahlı aşaması başlarken, Kazım Karabekir Paşa'nın komuta ettiği Doğu Harekâtı sonrası 3 Aralık 1920 tarihinde

- 
- 10 *Karagöz*, 25 Aralık 1920.  
 11 *Karagöz*, 16 Şubat 1921.  
 12 *Karagöz*, 2 Nisan 1921.  
 13 *Karagöz*, 30 Nisan 1921.  
 14 *Karagöz*, 7 Eylül 1921.

Gümrü Antlaşması ile Ermeni Sorunu sonlandırılarak, Doğu'da sükûnet sağlanmıştı. Ocak 1921 tarihinde İnönü'de Yunan ordusu ile karşılaşan Türk ordusu, İsmet Paşa'nın komutasında, Yunan ilerleyişini durdurmuştu. Askeri alanda ardı ardına gelen başarılar sonrası, ilk kez müttefikler Ankara'yı masaya davet etmişti. Şubat 1921 yılında Londra'da bir araya gelinen toplantıya, Türkler adına hem İstanbul hem de Ankara davet edilmişti. Konferans'ta Ankara "*Misak-ı Milli*" temelinde görüşlerini ortaya koymuştu. Görüşmeler olumlu sonuçlanmazken; öte yandan Ankara'nın müttefikler tarafından görüşme masasına davet edilmiş olması Anadolu adına önemli bir başarı olarak algılanmış ve Milli Mücadele adına büyük bir eşik aşılıştı.

Londra görüşmelerini sayfalarına taşıyan *Karagöz*, süreç içinde Ankara ile İstanbul arasında ortaya çıkan çekişme ve uzlaşmayı çeşitli sayılarında sayfalara taşımıştır. 9 Şubat 1921 tarihli sayısında boğazın iki yakasında, Anadolu ve İstanbul'u temsilen bir iple birbirini çeken taraflar resmedilirken; *Karagöz* şu ifadelerde bulunmaktadır: "*Böyle sen bir yana, ben bir yana çekersek, zaten kıl kadar kalan urgan kopunca ikimizde sırt üstü düşeriz. İyisi mi gel şunun iki ucunu bir araya getirelim de ele güne karşı işimizi bilelim*"<sup>15</sup>.

Bu süreçte, İstanbul ile Ankara'nın uyuşmasını dileyen *Karagöz*, bir kaç gün sonra sütunlarına bunu temsilen başka bir karikatür taşır. Önünde Ankara ve İstanbul'u temsilen iki beşik bulunan *Karagöz*, iki sevdiği arasında kalarak yaşadığı çaresizliğini Hacivat'a şöyle anlatır: "*İki evlatla başa çıkılır mı? Hangisinden vazgeçesin. Gece gündüz bu ikizlerin derdinden uykusuz kala kala bu hale geldim*"<sup>16</sup>. Londra görüşmelerinin arifesinde durumu resmeden *Karagöz*, Mustafa Kemal Paşa ile Tefik Paşa'nın el sıkışan karikatürün altında şu ifadeyi kullanmaktadır: "*Yirmi Bir Şubat arifesi: Konferans kapısında*"<sup>17</sup>.

Birinci ve İkinci İnönü Muharebeleri sonrası, Batı Cephesinden elde edilen başarıların ardından, Yunan ordusunun düştüğü telaşlı durumu sık sık sütunlarına taşıyan *Karagöz*, Yunan ordusunun başında savaş meydanlarına gelmeyen Yunan Kralı ile geri çekilen Yunan ordusunun perişan halini ortaya koyan karikatürleri ardı ardına yayınlıyacaktı. Bu karikatürler de Yunanlılar genelde

15 *Karagöz*, 9 Şubat 1921.

16 *Karagöz*, 12 Şubat 1921.

17 *Karagöz*, 19 Şubat 1921.

“Çorbacılar” olarak nitelendirilmişti. Bir sayısında, savaş meydanlarında olması gereken Yunan Kralı, yatak odasında aynanın karşısında tıraş olurken tasvir edilmiş<sup>18</sup>; başka bir sayısında Yunan Kralının sinirlerinin yatışması için sırtına boynuz çeken Hacivat’a Karagöz’ün verdiği cevap şöyle olmuştu: “*Aman Hacivat, boynuzları ona bırak, kan aldırma istiyorsa askerleri gibi cepheye gelsin*”<sup>19</sup>. Türk ordusu karşısında ardı ardına savaşlardan yenik çıkan Yunan ordusunun dağınık hali, 1921 ve 1922 yılı boyunca Karagöz’ün sütunlarında devamlı yer almıştı. Kimi zaman Karagöz ile Hacivat, Yunan askerleri ile birdirbir oynarken<sup>20</sup>; kimi zaman sadece kalpak gören Yunan askerleri “*Mustafa Kemal*” bağırışlarıyla arkalarına bakmadan kaçıyordu<sup>21</sup>.

1921 yılı boyunca Karagöz’ün karikatürlerinde dikkati çeken bir diğer tema, Türk başarıları sonrası Yunanlılar adına ortaya çıkan sıkıntılar ve iktidar çekişmesidir. Özellikle Yunan Kralı ile Venizelos arasındaki rekabet ile Kral ile ordu komutanları arasındaki uyuşmazlığa dikkat çekilmektedir. Özellikle Yunan harekâtının başarısızlığı sonrası başlayan geri çekilme sürecinde, Yunan komuta kademesine dağınıklık ön plana getirilir. Kral ve Venizelos dışında Karagöz’ün sütunlarında sık sık yer verdiği kişilerin arasında Yunan Başbakanı Gunaris ile Anadolu İşgal Kuvvetleri Komutanı Papulas yer almaktadır. Bir sayıda, Yunan askerinin sırtına konulmuş bir tahterevallinin bir ucunda Kral diğer ucunda elinde İzmir yazılı paket bulunan Venizelos resmedilirken, Karagöz şu ifadelerde bulunmaktadır: “*Ya, nereye Venizelos, ben sana vaktiyle dedim, seni yere ittiren bu elindeki paketlerdir, ver bana onları. Bak hafifleyince rüzgâr gibi nasıl yükselir, karşındakini tepe taklak edersin*”<sup>22</sup>. Başka bir sayısında Yunan ordusunun başında savaşa gitmeyen Krala, Yunan Başbakanı Gunaris bir tepsi içinde yürek ikram etmektedir<sup>23</sup>. Yunan ordusunun geri çekilişi değişik karelerle resmedilirken, Yunan Kralı en fazla kullanılan karakter olmuştur. Bu karelere iki örnek vermek gerekirse;

18 Karagöz, 16 Nisan 1921.

19 Karagöz, 23 Nisan 1921.

20 Karagöz, 27 Nisan 1921

21 Karagöz, 7 Mayıs 1921

22 Karagöz, 21 Mayıs 1921

23 Karagöz, 8 Haziran 1921



*Karikatür 16. 22 Haziran 1921 Tarihli Karagöz*

*Konstantin:* Eyvah! Ankara trenini de kaçırdık!

*Karagöz:* Elini çabuk tut, Atina'ya vapuru da kaçırırsan o zaman haline maymunlar ağlar.



*Karikatür 17. 24 Eylül 1921 Tarihli Karagöz*

Gövdesinde Yunan Kralı ve dallarında Yunan Askerleri olan bir ağacı bal-tayla kesen Mustafa Kemal Paşa

*İsmet Paşa:* Zaten sapır sapır dökülüyor, paşam zahmet ediyorsun.

*Mustafa Kemal Paşa:* Zarar yok, ben kökünden baltayı vurayım da bir daha filizlenmesin!

Sakarya Savaşı sonrası müttefikler nezdinde Türkleri barışa ve sükûnete razı etme çabaları *Karagöz*'ün sütunlarına yansımıştı. Yunanistan'ın Sakarya Savaşı sonrası saldırı yeteneğini kaybetmesi, müttefiklerin, bilhassa İngiltere'nin Sevri Antlaşmasına Türklere kabul ettirme umudunu tamamen yok etmişti. Müttefikler ve Yunanistan adına umulan, mevcut toprakların elde nasıl tutulacağı ve Türklerin olası saldırısının nasıl engelleneceği sorunuordu. Mevcut durumu sütunlarında *Karagöz* şöyle resmediyordu:



*Karikatür 18. 22 Ekim 1921 Tarihli Karagöz*

Sulh Terzihanesi'nin önünde Fransa Başbakanı Briand ile Yunan Başbakanı Gunaris konuşuyor:

*Gunaris:* İşimiz acele, ısmarlama olmasın, şöyle hazır bir sulh bulabilir miyim?

*Mösyö Briand:* Ne kadar olsa yine ölçünüzü almak lazım.

*Karagöz:* Hacet yok Mösyö, paşamız onların boyunun ölçüsünü verdi.

Ona göre artık bir şey uydururun!

Yunanistan'ın müttefikler nezdinde giriştiği barış arama çabalarına karşı, bu teşebbüslerin Ankara'nın rızası olmadan hiçbir etkisinin olmayacağını ve ba-

rış konusundaki inisiyatifin Ankara'ya geçtiğini, *Karagöz* sütunlarına yansıtıran, ilginç temalar işlemiştir. Bunlardan biri, üzerinde ve etrafında top mermileri bulunan bir masanın arkasında İsmet Paşa ve karşısında kılıcını bileyen Mustafa Kemal Paşa resmedilirken, ikili arasında geçen konuşma aynen şöyleydi:



*Karikatür 19. 26 Ekim 1921 Tarihli Karagöz*

**İsmet Paşa:** Konstantin sulh aramak için Gunaris'i yola çıkarmış!

**Mustafa Kemal Paşa:** Öyle ise münasip bir sulh hazırlayalım.

Çünkü dönüp dolaşıp buraya gelecek gibi görünüyor.

Müttefiklerin Ankara'yı barışa razı etme çabaları karşısında Ankara boş durmuyor, bir yandan Türk Ordusu Başkomutan Mustafa Kemal Paşa'nın verdiği seferberlik emriyle saldırı hazırlıklarını sürdürüyor; diğer yandan Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey, barış görüşmelerinde bulunmak üzere İstanbul üzerinden Avrupa'ya gönderiliyordu. 1922 yılının Bahar aylarıyla birlikte Türk ordusunun saldıracağına ön gören Müttefikler, 22 ve 26 Mart 1922 tarihlerinde ateşkes ve barış tekliflerini Ankara, İstanbul ve Atina'ya sunuyorlardı. Sevr anlaşmasının yumuşatılmış bir hali olan teklifleri Yunan hükümeti hemen kabul ederken; Ankara diplomatik bir lisans kullanarak, teklifi toptan reddetmek yerine ilke olarak ateşkesi kabul ettiğini ama ateşkesle birlikte Anadolu'nun hemen boşaltılmasını şart koşmuştu. Karşılıklı tekliflerin ardından görüşmeler çıkmaza girmiş ve kesilmişti.



Müttefikler, savaşın Türkler lehine gidişine aldırmadan, Sevr taslağı üzerinde yeni bir çözüm arayışına girişmesi karşısında; barış konusunda artık inisiyatifin Ankara'ya ve Mustafa Kemal Paşa'ya geçtiğine değinen *Karagöz*, Mustafa Kemal Paşa'yı, bir ocağın üstünde üzerinde "Misak-ı Milli" yazan bir kazan çorbanın başında resmediyordu. Kazanın çevresinde, ellerinde kâselerle gelmiş bulunan müttefik temsilcileri ve Yunan Kralına servis yapan Mustafa Kemal Paşa şu ifadelerde bulunuyordu:



*Karikatür 20. 19 Kasım 1921 Tarihli Karagöz*

*Mustafa Kemal Paşa:* Sevr tasasını dolduramam mösyöler, getiriniz kâselerinizi ayrı ayrı koyayım.

*Mösyö Briand:* Lezzeti fena değil Mösyö Lloyd George. Sizde bir kere tadına baksanız!

Müttefiklerin barış tekliflerine Ankara'nın tavrını eleştiri konusu yapan *Ay Dede*, Anadolu Hareketinin savaşmak ve kan dökmek temeli üzerine siyaset ürettiğini ileri sürüyor ve Ankara'nın tavrını sütunlarında şöyle resmediyordu:



*Karikatür 21. 30 Mart 1922 Tarihli Ay Dede*

Kaçmaya çalışan Yunan askerini elbisesinden tutan bir Türk askeri resmedilirken;

- Bırak vire... Gideceğim!
- Olmaz, sonra ben ne iş görürüm?

1922 yılının Bahar aylarıyla birlikte *Karagöz* sütunlarında en çok işlenen konuların başında "İzmir" geliyordu. İzmir, tek başına, Türk Kurtuluş Savaşı'nda büyük bir misyon yüklenmiş; İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, bütün Anadolu'nun işgaliyle bir tutulmuştu. İzmir'in işgaline kadar, edilgen kalmış duygular ve eylemler, işgalden sonra büyük bir atılıma ve savaşım ruhuna dönüşmüştü. İzmir'i kurtarma arzusu toplumsal bir "mitos"a dönüşmüştü<sup>24</sup>. *Karagöz*'ün sütunlarında "İzmir" isimli güzel bir kız Mustafa Kemal Paşa ile nişanlanıyor<sup>25</sup>; küçük kayığı ile "Enosis" isimli Yunan Gemisini kıyıya yanaştıran Mustafa Kemal Paşa<sup>26</sup>, Yunan kralı ile patriğin kavgaya tutuştuğu sırada

24 Kemal Arı, *Üçüncü Kılıç*, 6. bs., Zeus Kitabevi, İzmir, 2011, s. 71-72.

25 *Karagöz*, 23 Kasım 1921.

26 *Karagöz*, 15 Mayıs 1922.

“İzmir”in kapısını zorluyordu<sup>27</sup>. Büyük Taarruz ile birlikte elinde kılıç tutan Karagöz, Türk askerlerinin önünden Hacivat’a şöyle sesleniyordu: “*Duramam Hacivat duramam, sen acele ette de İzmir’de buluşalım*”<sup>28</sup>. Başka bir sayıda, Karagöz ve Hacivat ellerinde süpürgeler olduğu halde, İzmir limanında Yunanlıları süpürürken aralarında şöyle bir konuşma geçer:

“**Hacivat:** Aman Karagöz, bittim, bittim. Bu adamların ardına muhakkak nef t yağ çalınmış, yetişinceye kadar tabanlarım çatladı!

**Karagöz:** İki adım kaldı Hacivat. Dişini sık! Şunları terli terli bir denize dökeyim de bak seni nereye götüreceğim!”<sup>29</sup>.

Bursa’nın kurtuluş hazırlıkları sırasında, kaplıcalarda bütün ağırlarından kurtulan Hacivat Karagöz’e teşekkür ederken, Karagöz’ün verdiği cevap şöyledir: “*Bana değil, orduya, millete, paşaya dua et Hacivat, bak şu saatte Efsunlar denize sürülürken biz ılık ılık banyolarda ense yapıyoruz!*”<sup>30</sup>. İzmir’in düşman işgalinden kurtuluşunun ardından çıkan *Karagöz*’de, İzmir Saat Kulesi’nin önünde Mustafa Kemal Paşa ile Karagöz arasında şu konuşma geçiyordu:



*Karikatür 22. 13 Eylül 1922 Tarihli Karagöz*

27 *Karagöz*, 3 Mayıs 1922.

28 *Karagöz*, 2 Eylül 1922.

29 *Karagöz*, 6 Eylül 1922.

30 *Karagöz*, 9 Eylül 1922.

*Ordunun, Millet'in Gözbebeği Gazi Paşa:* Haydi Karagöz göreyim seni.

Şunları açıklara götür ki İzmir'in denizini de mundar etmesinler!

*Karagöz:* Sen sağol Paşam. Hiç merak etme, zaten köpek balıklarına ziyafet vaat etmiştim.

Sayende bende ahdimi yerine getireceğim!

9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'in kurtuluşunun ardından, 11 Eylül'de Bursa kurtulmuş, 18 Eylül itibarıyla Anadolu topraklarında tek bir Yunan birliği kalmamıştı. Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusuna 19 Eylül tarihinde, Trakya'ya geçmek üzere, Çanakkale'ye yürüme emri vermişti. Türk ordusunun bu hareketi müttefik kuvvetler arasında, bilhassa İngilizler nezdinden büyük bir endişe yaratırken; boğazların güvenliği açısından Türklere karşı konulması ön plana gelmişti. Taraflar arasında ortaya çıkan gerginlik, giderilmeye çalışılırken; müttefikler Mustafa Kemal Paşa'dan, orduyu durdurmasını ve tarafsız bölgenin ihlal edilmemesini istiyor; buna karşın Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Türk ordusunu durdurma gücünden yoksun olduğunu, tarafsız diye bir bölge tanımadıklarını ve Doğu Trakya'nın boşaltılması şartıyla ateşkes teklifine olumlu yaklaştıklarını ifade ediyordu. Gerginliklerle geçen günlerin ardından müttefikler Türk tarafının isteklerini kabul etmiş ve 3 Ekim'de Mudanya'da ateşkes görüşmelerine başlanmıştı.

Bu gergin günleri sütunlarına taşıyan *Karagöz*'ün 20 Eylül tarihli sayısında, İzmir üzümü dolu bir masada Mustafa Kemal Paşa ile birlikte üzüm yiyen Karagöz ve Hacivat'ın aralarında şöyle bir konuşma geçiyordu:

**"Hacivat:** Ne o Karagöz, karnın doydun galiba ki artık üzümün kabuğunu çıkarmaya başladın!

**Karagöz:** Çok şükür isteye isteye yedim, yedim ama çok tatlıda içim bayıldı, şunun üstüne birazda Edirne'nin kaşarından olsa ne iyi bastıracak!"<sup>31</sup>

Ülke içinde kurtuluşun heyecanı yaşanırken, İstanbul'da Milli Mücadele'ye muhalif olan kesimlerde, hayatlarını tehlikede görmeleri nedeniyle, bir telaş kendini göstermişti. *Karagöz*'ün izlediği yayın siyasetinde, İstanbul'daki muhalif yapı genelde Ali Kemal'in yer aldığı karikatürlerle resmedilmişti. Kurtuluş günlerinin İstanbul'undaki muhaliflerin durumunu bir sayısında sütunlarına taşıyan *Karagöz*, ülke dışına çıkmak üzere pasaport almak üzere şubeye koşan muhalifleri resmediyor ve altında şöyle bir diyalog işliyordu:

31 *Karagöz*, 20 Eylül 1922.



Karikatür 23. 27 Eylül 1922 Tarihli Karagöz

**Hacivat:** Bir türlü aklım almadı gitti Karagöz, ordumuz galip geldi diye herkes şenlik yapar sevinirken bunlar bavulları almışlar alay alay pasaport çıkarmaya koşuyorlar.

**Karagöz:** Belli ki bizimle beraber gülüp ağlamayı yürekleri götürmüyor! Hakları da var ya, biz ağlarken bir damla gözyaşı döktüler miydi?

Aynı günlerde *Ay Dede* sütunlarında da muhaliflerin konumu işleniyor ve pasaport çıkarma telaşını sütunlarında resmediyordu.



Karikatür 24. 21 Eylül 1922 Tarihli Ay Dede

Telaş içinde birbirleriyle konuşan kişilerden biri;

- Hazır birbirimize benziyoruz, pasaportu bir kere alalım, gidersem ben kullanırım, olmazsa sen kullanırsın!

11 Ekim tarihinde imzalanan Mudanya Ateşkes Antlaşması, 15 Ekim'de yürürlüğe girmişti. Anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından on beş gün içinde Yunan kuvvetleri Doğu Trakya'yı boşaltacak ve 1 Kasım itibariyle 8 bin kişilik Türk Kuvveti Rumeli yakasına geçecekti. Bu Ankara adına büyük bir başarı iken, Kurtuluş Savaşı'nın silahlı evresi sona ermişti. İstanbul heyecanlı günler yaşarken, *Karagöz* Mustafa Kemal Paşa'nın Türk bayrağı ile bir sandalın üstünde Rumeli'ye geçişini resmederek şu ifadelerde bulunuyordu: "*Tarih tekerrür eder derler. Türkler Avrupa'ya beş yüz sene evvelde böyle geçtilerdi!*"<sup>32</sup>. *Ay Dede*, İstanbul sokaklarında "Kalpak"ın itibarına vurgu yaparken<sup>33</sup>; Türklerin İstanbul'a geçişine farklı bir boyuttan yaklaşarak, İstanbul'da kalan Rumların aciz durumunu sütunlarına yansıtıyordu. İstanbul'daki Türklerin sevincini "Fener Alayı" şeklinde resmederken; başlarında Fener Rum Patriğinin bulunduğu İstanbullu Hıristiyanların, eşyalarını sırtlayarak gidişini de "Fener Alayı" şeklinde veriyordu<sup>34</sup>.



*Karikatür 25. 9 Kasım 1922 Tarihli Ay Dede*

32 *Karagöz*, 1 Kasım 1922.

33 *Ay Dede*, 23 Ekim 1922

34 *Ay Dede*, 9 Kasım 1922

### Sonuç

*Ay Dede* ve *Karagöz* mizah dergileri, Milli Mücadeleye bakışı birbirinden tamamen farklı yayın organları oldukları için çalışmamızda inceleme konusu yapıldı. Milli Mücadele dönemi boyunca, her iki yayın organı, içinde yaratıcılık barındıran karikatürlerle, gelişen olayları çok net ve akıllarda her hangi bir soru işareti kalmadan, kısa anlatımlarla ortaya koyabilmişti.

Milli Mücadele yanlısı bir yayın siyaseti izleyen *Karagöz*, mütarekenin ilk aylarından itibaren yaşanan tüm gelişmeleri sütunlarına taşırken, siyasi mizah-tan geri durmamıştı. İzlediği yayın siyaseti sonrası zaman zaman sansüre uğra-yan *Karagöz*, 1920 yılının ortalarından itibaren Milli Mücadele yanlısı tavrını net bir şekilde ortaya koyarak, sık sık sütunlarını Mustafa Kemal Paşa ve Milli Mücadeleye ayırmıştı.

Bunun aksine Refik Halit Karay'ın sahipliğinde çıkan *Ay Dede*, sahibinin düşünce dünyasını yansıtan bir yayın siyaseti izleyerek, Milli Mücadele karşıtı bir duruş sergilemişti. Fakat yayınlanmaya başladığı döneme, Milli Mücadele adına olumlu ve başarıya giden bir sürecin hâkim olması nedeniyle, derginin muhalif duruşu keskin ve sert olmaktan uzak kalmıştı. Hatta bazı sayılarında ittihatçılığın yanı sıra itilafçı düşünce de eleştirilir olmuştu.

İncelediğimiz dönemin olağanüstü şartları içinde, Milli Mücadele yanlısı olsun karşıtı olsun, mizah dergileri, kimi zaman sözlerle ifadesi zor olan acıları, sevinçleri, yaşanmışlıkları, yaratıcı çizgilerle, okuyucuyu gülümsetmekten geri kalmayarak ortaya koymuşlardır. Oynadıkları bu rolle, mizah dergileri kimi za-man İstanbul'da en çok satan yayın organları olarak dikkat çekmişlerdi.

**KAYNAKÇA****SÜRELİ YAYINLAR**

Ay Dede

Karagöz

**KİTAP VE MAKALELER**

Akandere, Osman. "Damat Ferit Paşa Hükümetleri Döneminde Kuva-yı Milliye Hareketine Yöneltilen İthamlar", **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S 16, 2006, ss. 1-33.

Akşin, Sina, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1976

Arı, Kemal, **Üçüncü Kılıç**, 6. bs., Zeus Kitabevi, İzmir, 2011.

Coşkuner, Özlem, "**Ay Dede Mizah Dergisi'nin İncelenmesi**", Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

Çakmak, Fevzi, "Kuva-yı Milliye Hareketine Farklı Bir Bakış: Ali Kemal", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, s. 324-338.

Gözcü, Alev, "Refik Halit Karay'ın Düşünce Dünyasında Anadolu'daki Ulusal Direniş Hareketi ve Kuva-yı Milliye", **Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu Uluslar arası Sempozyumu Bildirileri**, C 2, İzmir Büyükşehir Belediyesi Yay., İzmir, 2010, ss. 306-323.

Özkaya, Yücel, **Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın (1919-1921)**, 2. bs., Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2007.

Sarıhan, Zeki, **Kurtuluş Savaşı Günlüğü**, I, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993.

**İNTERNET**

Erol Üyepazarıcı, "Uzun Soluklu Halka Dönük Bir Mizah Gazetesi : Karagöz", 02.09.2012, [http://www.birgun.net/book\\_index.php?news\\_code=1208930543&year=2008&month=04&day=23](http://www.birgun.net/book_index.php?news_code=1208930543&year=2008&month=04&day=23)